

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«КОРУПЦІЯ ЯК ПЕРЕШКОДА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇН»**

Виконала: студентка 4-го року навчання,

Спеціальності

051 Економіка

Шелест Анастасія Богданівна

Керівник Яценко Г.Ю.,

кандидат економічних наук

Рецензент _____

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« ___ » _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти дослідження корупції як соціального явища.....	6
1.1 Поняття, ознаки та причини виникнення корупції в державі.....	6
1.2 Форми прояву корупції та можливості подолання.....	10
1.3 Теоретичні аспекти інституту корупції в Україні.....	16
РОЗДІЛ 2. Аналіз впливу корупції на досягнення країнами Цілей Сталого Розвитку.....	19
2.1 Сучасний стан міжнародно-правового регулювання у сфері протидії корупції.....	19
2.2 Аналіз впливу корупції на соціально-економічні показники країн світу.....	25
2.3 Міжнародний досвід протидії корупції: інституційні та суспільно-політичні інструменти.....	33
РОЗДІЛ 3. Посилення протидії корупції в Україні для забезпечення сталого розвитку національної економіки.....	37
3.1 Законодавче правове регулювання протидії корупції в Україні.....	37
3.2 Напрямки боротьби з корупцією в Україні.....	41
3.3 Рекомендації щодо розробки антикорупційної стратегії в Україні.....	44
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена тим, що корупція досі присутня і навіть процвітає у великій кількості країн, в тому числі і в Україні. Корупція є константою суспільства і зустрічається в усіх цивілізаціях. Однак лише за останні 20 років це явище почали серйозно досліджувати. Вона має багато різних форм, а також багато різних впливів як на економіку, так і на суспільство в цілому. Серед найпоширеніших причин корупції – політичне та економічне середовище, професійна етика та мораль і, звісно, звички, звичаї, традиції та демографія. Вплив на економіку (а також на суспільство) добре досліджено, але все ще не повністю. Лишилась низка невисвітлених питань, таких як взаємозв'язок корупції з різними інститутами в країні, а також вплив корумпованих суддів на сталий розвиток самої корупції. Таким чином, корупція гальмує економічне зростання та впливає на бізнес-операції, зайнятість та інвестиції. Це також знижує податкові надходження та ефективність різних програм фінансової допомоги. На суспільство впливає високий рівень корупції в частині зниження довіри до закону та верховенства права, освіти і, відповідно, якості життя (доступ до інфраструктури, охорони здоров'я). Також не існує однозначної відповіді, як боротися з корупцією. Те, що працює в одній країні чи в одному регіоні, не обов'язково буде успішним в іншій точці світу.

Мета дослідження - дослідити корупцію як перешкоду у забезпеченні сталого розвитку країн.

Завдання дослідження:

- визначити поняття, ознаки та причини виникнення корупції в державі;
- виділити теоретичні аспекти інституту корупції в Україні;
- охарактеризувати форми прояву корупції та можливості подолання;
- проаналізувати вплив корупції на соціально-економічні показники країн світу;

- визначити сучасний стан міжнародно-правового регулювання у сфері протидії корупції;
- розглянути міжнародний досвід протидії корупції: інституційні та суспільно-політичні інструменти;
- охарактеризувати законодавчо правове регулювання протидії корупції в Україні;
- дослідити напрямки боротьби з корупцією в Україні;
- надати рекомендації щодо розробки антикорупційної стратегії в Україні.

Об’єкт дослідження – корупція, як загроза для загального розвитку країн, складові корупції, її особливості та напрями боротьби з нею.

Предмет дослідження – корупція на прикладі України та її шляхи подолання для подальшого розвитку країни, характеристика інституту корупції в Україні.

Методи дослідження – були використані наступні методи:

- Методи теоретичного рівня: було проведено логічне дослідження зібраних фактів, визначення понять, думок, складені висновки.
- Методи емпіричного рівня: порівняння явищ і фактів, для виростання їх на етапі формування власних рекомендацій чи гіпотез.
- Методи експериментально-теоретичного рівня: аналіз і синтез достовірних фактів при дослідженні процесів. Систематизація і теоретична обробка знайденої інформації.

Інформаційна база дослідження – нормативні акти та законодавча база України, закон України «Про запобігання корупції», методичні та статистичні матеріали Державної служби статистики України та відповідних служб і установ інших держав, дослідницька і наукова інформація із всесвітньої комп’ютерної мережі Internet (результати досліджень деяких авторів з питання виявлення причин корупції), посібники і підручники, статті, рекомендації зі спеціальної доповіді «Допомога ЄС Україні» Європейської Рахункової палати, принципи

Державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020 – 2024 роки.

Практична значущість роботи полягає в тому, що ґрунтуючись на проведеному аналізі явища корупції, була висунута низка рекомендацій щодо покращення стратегії боротьби з корупцією.

Структура роботи. Робота складається з трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 54 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРУПЦІЇ ЯК СОЦІАЛЬНОГО ЯВИЩА

1.1 Поняття, ознаки та причини виникнення корупції в державі

Термін корупція охоплює широкий спектр людських дій, та і визначень для цього явища є декілька. Найпопулярніше і найточніше визначення корупції визначене Законом України «Про запобігання корупції»: корупція - це зловживання владою або службовим становищем задля отримання незаконної вигоди: майна, грошей, пільг, послуг чи негрошової вигоди.

Якщо зупинитись на простому визначенні — це зловживання державною посадою з метою отримання приватної вигоди. Державною посадою зловживають з метою приватної вигоди, коли чиновник приймає чи вимагає хабар. Нею також зловживають, коли приватні агенти активно пропонують хабарі, щоб обійти державну політику та процеси для отримання конкурентних переваг і прибутку. Державною посадою можна також зловживати з метою особистої вигоди, навіть якщо не відбувається хабарництво, то наприклад шляхом заступництва та кумівства, крадіжки державних активів або привласнення державних доходів. Це визначення є одночасно простим і досить широким, щоб охопити більшу частину явища корупції, з яким стикається країна і її громадяни.

Одним із основних інструментів корупції є хабарі. Їх можуть використовувати приватні особи для «купівлі» багатьох речей, наданих центральними чи місцевими органами влади, або чиновники можуть шукати хабарів, постачаючи наступні речі:

- Державні контракти. Хабарі можуть впливати на вибір урядом фірм для постачання товарів, послуг і робіт, а також на умови їхніх контрактів. Фірми можуть давати хабарі, щоб виграти тендер або забезпечити недопущення його порушень.

- Державні пільги. Хабарі можуть вплинути на розподіл державних пільг, будь то грошові виплати (наприклад, субсидії підприємствам або фізичним особам, доступ до пенсій чи страхування на випадок безробіття) або виплати в натуральній формі (наприклад, доступ до певних шкіл, медичне обслуговування або частки в підприємствах, що приватизуються).
- Нижчі податки. Хабарі можуть бути використані для зменшення суми податків або інших зборів, які збираються державою з приватних осіб. Такі хабарі можуть запропонувати стягувач або платник податків. У багатьох країнах податковий вексель є предметом обороту.
- Ліцензії. Хабарі можуть вимагатися або пропонуватися за видачу ліцензії, яка надає виключне право, наприклад концесію на забудову землі або експлуатацію природного ресурсу. Іноді політики та бюрократи свідомо впроваджують політику, яка створює права контролю, які вони отримують, продаючи за хабарі.
- Час. Хабарі можуть пропонуватися, щоб пришвидшити надання урядом дозволу на здійснення законної діяльності, наприклад, на реєстрацію компаній або дозвіл на будівництво. Вимагати хабара можна також погрозою бездіяльності або зволікання.
- Правові результати. Хабарі можуть змінити результат юридичного процесу, який стосується приватних сторін, спонукаючи уряд або ігнорувати незаконну діяльність (наприклад, торгівлю наркотиками або забруднення навколишнього середовища), або надавати перевагу одній стороні перед іншою у судових справах чи інших судових процесах.

Державні пільги, придбані за хабарі, відрізняються за типом і розміром. Контракти та інші вигоди можуть бути величезними (велика чи оптова корупція) або дуже малими (дрібна чи роздрібна корупція), а вплив неправильного тлумачення законів може бути драматичним або незначним. Велика корупція часто пов'язана з міжнародними бізнес-операціями і зазвичай залучає політиків, а також бюрократів. Операція з хабарництвом може відбуватися повністю за межами країни. Дрібна корупція може бути поширеною в усьому державному

секторі, якщо фірми та окремі особи регулярно стикаються з нею, коли звертаються за ліцензією чи послугою від уряду. Хабарі можуть зберігатися окремими одержувачами або об'єднуватися в складну угоду про розподіл. Суми, пов'язані з великою корупцією, можуть стати заголовками газет у всьому світі, але сукупні витрати дрібної корупції, як грошові, так і економічні викривлення, можуть бути такими ж великими, якщо не більшими.

У багатьох випадках корупції зловживання державною владою не обов'язкове лише для особистої вигоди, але може бути залучене для принесення користь партії, класу, племені, друзям, родині та родичам. Фактично, у багатьох країнах частина корупційних доходів використовується для фінансування політичних партій. Не всі корупційні дії пов'язані з виплатою хабарів. Наприклад, державний службовець, який симулює хворобу, але їде у відпустку, зловживає своїм службовим становищем з метою особистої вигоди, вчиняючи таким чином корупційний акт, навіть якщо він не дає хабара. Або навіть президент країни, який будує аеропорт у своєму маленькому рідному місті, вчиняє корупційний акт, який не передбачає виплати хабара.

Важливо відрізнити хабарі від подарунків. У багатьох випадках хабарі можуть маскуватися під подарунки. Хабар передбачає взаємність, а от подарунок не повинен. Однак, незважаючи на те, що відмінність є принциповою, її іноді важко встановити.

Влада продовжує вдосконалювати методи розпізнавання корупції. Проте не лише влада бореться з корупцією, цим мають займатись усі свідомі громадяни. Важливо, щоб всі намагалися розпізнати та запобігти корупції. Нижче, наведено декілька прикладів ознак присутності корупції:

- Секрети. Документи та інформація, які відповідно до законодавства є публічними, не оприлюднювались. Співробітникам чи зацікавленим сторонам не повідомляють про рішення чи причини їх.
- Рішення, які неодноразово приносять користь партнеру. Інтереси організації та співробітників постійно маргіналізуються на основі нечітких критеріїв.

- Централізована влада. Такі функції, як керування контрактами, замовлення та обробка рахунків-фактур, є відповідальністю однієї особи або відділу, і вони не контролюються належним чином.
- Конфлікт інтересів і подвійні ролі. Наприклад, особа несе відповідальність за закупівлю, навіть якщо її близький родич є власником компанії, яка подає тендер на контракт.
- Сумнівні рахунки. Рахунки-фактури не показують чітко і просто, що стягується.
- Недоліки або помилки у фінансовій звітності. Гроші зникли або були додані, але їх джерело не було включено або не обґрунтовано у звіті.
- Дуже великі або необґрунтовані закупівлі. Хтось замовив матеріал для організації без реального використання.
- Конкурсні торги мають ознаки картелів.
- Сумнівні мотиви при прийомі на роботу.

Усі ці ознаки, зазвичай, дуже кидають в очі, або ж навпаки – старанно приховуються. Викривати злочинні дії і вести їх статистику майже неможливо, адже майже все відбувається у тіні, «за завісою».

Причини корупції з певною закономірністю можна поділити на фінансово-економічні та неекономічні. Фінансові та економічні включають:

- торговельні обмеження;
- державні субсидії;
- контроль цін;
- встановлення кількох обмінних курсів;
- низькі доходи в країні.

До неекономічних відносяться:

- низький рівень службової відповідальності: очікувана ймовірність покарання за корупційну поведінку та її суворість;
- низька професійна кваліфікація державного бюрократії;
- неефективний інституційний контроль за корупцією;

- непрозорість чинної системи формальних правил;
- лояльне ставлення політичного керівництва до адміністративної корупції [2, с.13].

Поки що немає єдиної думки щодо наслідків корупції, але її негативні наслідки обов'язково переважають. Тому Д. Норт наголошує на його позитивному впливі на подолання бюрократичних перешкод (ефект «швидких грошей») [25, с. 15], у країнах, де система регулювання є неефективною та громіздкою, уникнення неефективного державного контролю через хабарництво діє як дерегуляція, а отже може мати позитивну оцінку. Водночас, однак, корупція також є першопричиною зниження якості людського капіталу, неефективності політичних інститутів та дестабілізації макроекономіки. [25, с. 15]

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що корупція не є атрибутом сучасності, а розглядалася суспільством як невід'ємна частина суспільного життя і проявляється в різних формах. Це протиправне явище виникло ще в давнину, одночасно зі створенням державних та адміністративних інституцій. В наш час питання корупції є найактуальнішим та є проблемою для всіх сучасних країн світу. Разом із здобуттям Україною незалежності проблема корупції набула особливої гостроти.

1.2 Форми прояву корупції та можливості подолання

Однією з найважливіших проблем сучасної України є те, як викоринити корупцію з суспільного життя по всій країні. Найнегативнішим моментом у цьому є те, що величезна кількість людей сприймають корупцію в нашій країні як щось, що стало каноном і життєвою необхідністю для існування влади як такої.

Проаналізуємо та виділимо такі форми прояву корупції:

- нецільове використання та розкрадання бюджетних коштів;
- зловживання та перевищення посадових повноважень;

- шахрайство, вчинене особою з використанням свого службового становища;
- отримання та дача хабара;
- виготовлення та збут підроблених документів про освіту;
- використання заздалегідь підроблених дипломів про вищу освіту;
- поєднання державної та муніципальної служби з засновництвом та заміщенням посад у комерційних організаціях [6, с.58].

Протидія корупції – діяльність керівників структурних підрозділів та фізичних осіб у межах їх повноважень:

а) щодо запобігання корупції, у тому числі щодо виявлення та подальшого усунення причин корупції (профілактика корупції);

б) щодо виявлення, попередження, припинення, розкриття та розслідування корупційних правопорушень (боротьба з корупцією);

в) щодо мінімізації та (або) ліквідації наслідків корупційних правопорушень.

Корупція пов'язана в цілому з діяльністю держави і зокрема з монопольними та дискреційними повноваженнями держави. Певні аспекти діяльності уряду створюють сприятливий ґрунт для корупції.

У багатьох країнах, і в країнах, що розвиваються зокрема, роль держави часто виконується за допомогою безлічі правил або норм. У цих країнах необхідні різні типи ліцензій та дозволів, щоб займатися чи продовжувати займатися багатьма видами діяльності. Відкривати та підтримувати відкритим бізнес, позичати гроші, інвестувати, водити автомобіль, володіти автомобілем, будувати будинок, займатися зовнішньою торгівлею, вирощувати, існувати, отримувати іноземну валюту, отримати паспорт тощо, потрібні певні документи або дозволи. Багатьом державним установам часто потрібно схвалити діяльність суб'єкта.

Ці положення та дозволи надають будь-які монопольні права чиновникам, які повинні дозволяти або контролювати діяльність. Ці посадовці можуть місяцями відмовляти у затвердженні або приймати рішення. Таким чином, вони

можуть використовувати свою державну владу, щоб отримувати хабарі від тих, кому потрібні дозволи чи ліцензії. У деяких країнах для отримання цих дозволів призначаються певні брокери або посередники.

Існування цих нормативних актів вимагає частих контактів між громадянами та бюрократами. Вони також вимагають від громадян величезної кількості часу на отримання дозволів та на спілкування з державними службовцями. Опитування в різних країнах, особливо в країнах, що розвиваються, і країн з перехідною економікою вказують на те, що дуже велика частина часу керівників підприємств, і особливо малих підприємств, витрачається на роботу з бюрократією. Цей час, який відбирають у управління підприємствами, можна скоротити за рахунок виплати хабарів.

Здається, що найбільший відсоток корупції припадає на податкову систему. Податки, засновані на чітких законах і не вимагають контактів між платниками податків і податковими інспекторами, значно рідше призводять до корупційних дій. Однак, коли закони важко зрозуміти і їх можна тлумачити по-різному, або сплата податків вимагає частих контактів між платниками податків і податковими керуючими, платники податків потребують допомоги у їх дотриманні. А точніше - у жорсткішому контролі. Та коли заробітна плата податкових адміністраторів низька, а корупційні дії з боку податкових керуючих ігноруються, їх нелегко виявляють, або коли виявляють, то караються дуже м'яко – то корупція, ймовірно, стане основною проблемою в податкових та митних адміністраціях.

Корупція також може вплинути на державні витрати. Інвестиційні проекти часто піддавалися корупції на високому рівні. У зв'язку з тим, що деякі державні службовці високого рівня мають право на власний розсуд приймати рішення щодо державних інвестиційних проектів, цей тип державних видатків може бути значно викривлений, як за розміром, так і за складом, через корупцію. Державні проекти інколи виконувались спеціально для того, аби надати можливість деяким особам, або деяким політичним групам, отримати «комісійні» від тих, хто назначений задля виконання проекту.

Витрати на закупівлі, тобто закупівля товарів і послуг з боку уряду, є ще однією сферою впливу корупції. Щоб зменшити можливості корупції, деякі країни розробили складні та дорогі процедури, які могли зменшити корупцію ціною різкого підвищення цін, за якими купуються деякі товари.

Позабюджетні рахунки поширені в багатьох країнах. Деякі з них мають легітимність і створені для певних цілей (пенсійні фонди, дорожні фонди тощо). Інші створені для зменшення політичного та адміністративного контролю, який, швидше за все, супроводжується витратами, що надходять через бюджет. У деяких країнах гроші, отримані від іноземної допомоги або від продажу природних ресурсів, таких як нафта, спрямовуються на спеціальні рахунки, які, як правило, менш прозорі та менш контрольовані, ніж гроші, що спрямовуються через бюджет. Частина цих грошей може піти на незаконне використання або в кишені чиновників. Через зміну цін на товари навіть протягом дня може бути важко визначити, за якою ціною відбувається транзакція. Саме ця частина різниці між фактичною та оголошеною ціною може бути перерахована на іноземні рахунки.

У всіх цих сферах, що згадані вище, відсутність прозорості та ефективного інституційного контролю є основними факторами, що призводять до корупції.

Корупція зменшує державні доходи та збільшує державні витрати. Таким чином, це сприяє збільшенню бюджетного дефіциту, що ускладнює уряду проведення розумної фіскальної політики. Корупція, імовірно, збільшує нерівність доходів, оскільки дозволяє людям, які займають хороші посади, використовувати переваги урядової діяльності за рахунок решти населення..

Корупція спотворює ринки та розподіл ресурсів, оскільки зменшує здатність уряду вводити необхідний регуляторний контроль та інспекції для виправлення недоліків ринку. Коли уряд погано виконує свою регулюючу роль щодо банків, лікарень, розподілу продуктів харчування, транспортної діяльності, фінансових ринків тощо, він втрачає частину свого основного сенсу існування. І навпаки, коли втручання мотивується корупцією, як, наприклад, коли уряд

створює монополії для приватних інтересів, це, ймовірно, додасть наступних недоліків, що знизять економічне зростання країни:

- спотворення стимулів. Керуючі особи витрачають свою енергію на пошук вигідної пропозиції, корупції, а не на продуктивну діяльність. У деяких випадках результати діяльності мають негативну додану вартість;
- діє як довільний податок (з високими витратами на соціальне забезпечення). Особливо коли корупція не централізована, її випадковий характер створює високі надлишкові навантаження, тому що до вартості переговорів і виплати хабара необхідно додати витрати на пошук особи або осіб, яким повинен бути даний хабар. Якщо корупція не централізована, договірні зобов'язання, забезпечені сплатою хабара, швидше за все, не будуть дотримані;
- зменшує або спотворює фундаментальну роль уряду (з питань забезпечення виконання контрактів, захисту прав власності тощо). Коли хтось може вийти з контрактних зобов'язань, або коли через корупцію суб'єкту заважають реалізувати свої права власності, одна з основних ролей уряду спотворюється, і це може негативно вплинути на зростання;
- зменшує легітимність ринкової економіки і, можливо, демократії. Насправді, на критику демократії та ринкової економіки, яка часто лунає в багатьох країнах, особливо в країнах з перехідною економікою, дуже впливає існування корупції. Таким чином, корупція може сповільнити або навіть заблокувати рух до демократії та ринкової економіки;
- ймовірно, збільшиться бідність, оскільки зменшується потенціал отримання доходу бідними громадянами.

Відповідь на питання, як боротися з корупцією, не є однозначною; деякі країни досягли великих успіхів у боротьбі з нею за відносно короткий час (Сінгапур, Естонія та Грузія), а деякі боролися протягом тривалого часу (найвідоміший приклад – Італія). Перша умова – у будь-якому випадку забезпечення свободи (свободи особи, економічної свободи, свободи слова, свободи преси тощо) і демократії, а потім – освіти та свідомості людей. Однак на

даний момент мова не йде про впровадження демократії західного типу, як її знає наша культура, адже вона часто доводить, що, особливо з допомогою армії, було завдано більше шкоди, ніж користі. Необхідно почати використовувати передовий досвід країн, які схожі одна на одну (релігія, звички, традиції, етика та мораль) і мають спільну історію.

У будь-якому випадку будь-яка серйозна стратегія, спрямована на зменшення корупції, потребує дій щонайменше на чотирьох фронтах:

- Чесна та очевидна прихильність керівництва до боротьби з корупцією. Керівництво має виявляти нульову терпимість до цього. Це має стосуватись як керівників компаній і виробництв, так і високопосадовців;
- Зміни в політиці, які зменшують попит на корупцію шляхом скорочення нормативів та інших політик, таких як податкові стимули, а також завдяки тому, що ті, які зберігаються, стають максимально прозорими та недискреційними. Дискретність має бути зведена до мінімуму;
- Зменшення корупції шляхом підвищення заробітної плати в державному секторі, посилення стимулів до чесної поведінки та запровадження ефективного контролю та покарань для державних службовців;
- Якимось чином треба вирішити проблему фінансування політичних партій.

Підсумовуючи, суспільство може зробити багато, щоб зменшити інтенсивність цієї проблеми, але жодна дія не досягне більш ніж обмеженого покращення, а деякі з необхідних дій можуть вимагати серйозних змін у існуючій політиці.

Корупція – це складне явище, яке майже ніколи не пояснюється однією причиною. Якби це було викликано однією причиною, рішення було б простим. З багатьох факторів, які впливають на це, деякі можна змінити легше, ніж інші. Через складність цього явища боротьбу з корупцією необхідно проводити на багатьох фронтах. Це бій, який неможливо виграти за місяці чи навіть за кілька років. Найбільша помилка, яку можна зробити, це покладатися на стратегію, яка надмірно залежить від дій в одній сфері, наприклад, підвищення заробітної плати

працівникам державного сектору, або посилення штрафів, або створення антикорупційного офісу і очікувати результатів швидко.

1.3 Теоретичні аспекти інституту корупції в Україні

За словами заступника директора Академії економічних наук професора М.Г.Білопольського, крадіжки та корупційні тенденції стали основною ідеологією українського суспільства, що охоплює всі без винятку верстви населення [13, с.30]. Україна лідирує щодо корупції у світових рейтингах, а збитки держбюджету від цих явищ оцінюють у десятки мільярдів гривень. Крім прямого економічного збитку, корупція в Україні також є причиною того, що іноземні інвестори дуже неохоче вкладають кошти в економіку країни. Суми хабарів у функціонуванні українських бізнес-проектів часто порівнюються з інвестованими, а бюрократія безкарно всесильна, і навіть найвищі ланки влади не можуть стримати цю свавілля.

Розквіту корупції на пострадянській Україні сприяли процеси формування авторитарно-олігархічної влади, лідери якої ведуть своє минуле з лав партійної номенклатури часів СРСР. Мотивом дій посадовців була тільки жадоба влади, потяг до користолюбства і улесливість перед сильними світу цього. Внаслідок цього країна стала територією, де процвітає корупція, злочинність, а в суспільстві утвердилися правовий нігілізм, цинізм та вульгарність [13, с. 26].

Декілька досліджень продемонстрували чітку кореляцію між рівнем корупції та зростанням незаконних депортацій у найбільш корумпованих країнах, асоціація, яка накладається на процес добровільної імміграції. За даними Transparency International, Україна разом із такими країнами, як Нігерія та Філіппіни, є одними з основних постачальників «живих речей», переважно жінок та дітей, на міжнародний ринок [13, с.30]. У той же час об'єднання кримінальних синдикатів і корумпованих урядових кіл дозволило міжнародній секс-індустрії отримувати величезні прибутки та нелегально транспортувати людей для експлуатації.

Проте, на відміну від традиційної корупційної моделі, яка об'єднує кримінальні та політичні кола, в Україні сформувалася своя особлива схема корупції у вигляді триєдності капіталу, криміналу та політики. В даний час не менше 50% відкритих кримінальних справ пов'язано з хабарництвом, що являє собою різкий контраст з періодом середини 1980 років, коли кількість таких випадків була не більше 33%. Нерідко наголошується, що проблема загальної корумпованості в Україні настільки серйозна, що вона не лише перешкоджає залученню в країну інвестицій, але є загрозою для цілісності уряду [14, с. 247].

Через триваючу деградацію українського суспільства, латинізацію всієї країни, за корумпованої клептократичної влади, виникають стереотипи. Проте, згідно з дослідженням Transparency International, відомий економіст, колишній заступник міністра фінансів О. Гаврилишин в Україні може мати набагато більше корупції, ніж в Латинській Америці. За його підрахунками, корупція в Україні більше відповідає показникам тропічної Африки, з яких Україна найбільш актуальна за показниками корупції в Уганді. На думку О. Гаврилишина, саме це є причиною появи стійких виразів на кшталт «угандаїзація України» та «укрганда» [14, с. 247].

За свідченням українських іммігрантів у Бельгії всепроникна корупція робить повсякденне життя пересічних обивателів на їхній батьківщині нестерпним і підхльостує еміграцію з країни, що неухильно зростає. Корупція в Україні фактично набула статусу соціокультурного артефакту та стала невід'ємною частиною щоденної ділової активності у будь-якій сфері діяльності. Крім цього, вивчення суспільного ставлення до корупції показало, що громадяни України вважають за краще подавати себе як безневинних жертв вимагання, і ця модель поведінки дуже характерна для всього населення в цілому. В той же час було виявлено, що не менше 61% українських громадян не відмовляться від спокуси прийняти хабар, якби вони самі обіймали посаду чиновника [15, с.65].

Отже, можемо зробити висновок, що сьогодні корупція існує на всіх рівнях влади, незважаючи на створення нормативної бази для запобігання корупції. Внутрішнє процвітання цього явища викликає занепокоєння суспільства та

всього міжнародного співтовариства. Політичні партії, законодавчі органи, правоохоронні органи, державні службовці та судова влада сьогодні вважаються найбільш корумпованими інституціями. Але варто відзначити, що в у суспільстві ще не сформовано єдиної концепції та важливості засудження корупції, а частина громадян вважає, що корупція виправдана, а її прояв – це можливість швидкого вирішення проблем з різними державними органами.

Як свідчить досвід інших країн, подолання корупції не може бути вирішене силами лише одного антикорупційного органу, і саме це стало причиною створення в Україні моделі, коли обов'язки боротьби з корупцією розділені між кількома державними органами.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ НА ДОСЯГНЕННЯ КРАЇНАМИ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

2.1 Сучасний стан міжнародно-правового регулювання у сфері протидії корупції

Корупція є основною перешкодою для сталого розвитку, оскільки вона впливає на всі п'ять стовпів сталого розвитку – люди, планета, процвітання, мир і партнерство. Корупція є серйозною загрозою для країн, життя людей і засобів до існування. Щорічно шахрайство та корупція позбавляють світовий сектор охорони здоров'я 500 мільярдів доларів. Вони також позбавляють мільйони людей у всьому світі процвітання, прав, послуг і роботи, які їм потрібні.

Корупція призводить до слабкості інституцій, породжує несправедливість і незахищеність, руйнує справедливість і позбавляє людей базових потреб, таких як охорона здоров'я, освіта, чиста вода, санітарія для здоров'я та житла. Це також зупиняє економічне зростання, загрожує екологічним ресурсам, знищує інновації, роблячи наш світ ще більш турбулентним.

Боротьба з корупцією є життєво важливою для досягнення Цілей сталого розвитку, зокрема ЦСР 16 (Мир, справедливість і сильні інститути). Важливість боротьби з корупцією чітко підкреслюється в цілях ЦСР 16:

- До 2030 року суттєво скоротити незаконні фінансові потоки та потоки зброї, посилити повернення та повернення викрадених активів та боротися з усіма формами організованої злочинності.
- Значно зменшити корупцію та хабарництво у всіх їх формах.
- Забезпечити публічний доступ до інформації та захист основних свобод відповідно до національного законодавства та міжнародних угод.

Такі ризики роблять необхідним моніторинг прогресу країн і регіонів у боротьбі з корупцією.

Корупція процвітає завдяки підзвітності, інституціям і слабкому уряду. Більшість країн досі не змогли ефективно боротися з корупцією протягом майже півстоліття, що свідчить про невпевнені зусилля урядів щодо подолання першопричин корупції.

Боротьба з корупцією є життєво важливою для досягнення ЦСР, а це вимагає комплексного підходу, який охоплює всіх членів суспільства. Країни та уряди повинні продовжувати досягати прогресу в ІСЦ та працювати над досягненням ЦСР шляхом створення надійних рамок та законів, що боротимуться з корупцією. Існує також потреба в узгоджених діях та співпраці як урядів, так і компаній через процеси з багатьма зацікавленими сторонами.

Без серйозних заходів протидії корупції прогрес у досягненні інших ЦУР, ймовірно, буде дуже обмеженим. Щоб приборкати корупцію, Transparency International рекомендує всім урядам:

- Зміцнити наглядові інституції, щоб забезпечити отримання ресурсами тих, хто найбільше потребує. Антикорупційні органи та наглядові органи повинні мати достатні кошти, ресурси та незалежність для виконання своїх обов'язків.
- Забезпечте відкрите та прозоре укладання контрактів для боротьби з протиправними діями, виявлення конфліктів інтересів та забезпечення справедливого ціноутворення.
- Захищайте демократію та пропагуйте громадянський простір, щоб створити сприятливі умови для притягнення урядів до відповідальності.
- Публікуйте відповідні дані та гарантуйте доступ до інформації, щоб забезпечити одержання громадськістю легкої, доступної, своєчасної та змістовної інформації.

Корупція – це міжнародна проблема, яка потребує міжнародних рішень. Багато випадків корупції трапляються в міжнародному бізнесі, включаючи міжнародні державні закупівлі. Щоб досягти успіху, зусилля, спрямовані на зменшення такого роду корупції, мають боротися з нею на джерелах у країнах-експортерах капіталу, а також у країнах, що розвиваються. Робота в цьому

напрямку ведеться міжнародними організаціями, зокрема регіональними, та міжнародними бізнес-групами. Акти внутрішньої корупції часто мають міжнародні наслідки, як у випадку, коли їх «автори» тікають до іншої країни, щоб уникнути виявлення чи судового переслідування або спробувати відмити доходи за кордоном. Закони про банківську таємницю в деяких країнах можуть перешкоджати зусиллям національних слідчих щодо відстеження доходів від хабарництва чи інших корупційних дій. Вживаються зусилля для покращення міжнародного співробітництва у сфері виявлення та переслідування корупції та відмивання грошей. Урядам, які починають боротися з корупцією, є чому повчитися у тих, хто вже розгорнув успішні кампанії проти неї.

Більшість зусиль міжнародних організацій спрямовані на криміналізацію корупції. Лише в тій мірі, в якій хабарництво карається як злочин, можна мобілізувати для боротьби з ним весь державний механізм, включаючи поліцію та судові органи. Найбільш поширені форми корупції, такі як підкуп державних службовців, є кримінальним злочином у більшості країн. Регіональні міжнародні організації, такі як Організація американських держав і Рада Європи, розробляють проекти міжнародних конвенцій для встановлення мінімальних стандартів у визначенні корупції як кримінального злочину. Крім того, ОЕСР розробляє міжнародну конвенцію, підписанти якої криміналізували б міжнародний підкуп іноземних державних службовців.

Хоча корупція національних чиновників є кримінальним злочином у більшості країн, транснаціональний хабарництво загалом не є кримінальним злочином. Щоб зробити міжнародну корупцію злочином, потрібно змінити закони або прийняти нові, а також обумовити механізми їх забезпечення. Обидва потребують підтримки парламенту та механізму виконання. За винятком Сполучених Штатів, які прийняли Закон про корупцію за кордоном у 1977 році, країни не бажають діяти в односторонньому порядку, боячись поставити під загрозу бізнес-інтереси своїх громадян, піддавши їм більш суворі стандарти поведінки, ніж їхні іноземні конкуренти. Міжнародні організації забезпечують форум для узгодження загальних визначень і стандартів і координації дій.

Регіональні організації виступають спонсорами міжнародних конвенцій, які вважають хабарництво (включаючи міжнародне хабарництво) злочином.

Конвенція Організації американських держав. Найбільш прогресивні зусилля на сьогодні є в Міжамериканській конвенції проти корупції Організації американських держав (ОАД), прийнята в Каракасі, Венесуела, 29 березня 1996 року. Двадцять три з тридцяти п'яти членів ОАД підписали конвенцію. Зараз конвенція діє між країнами, які її ратифікували: Болівією, Коста-Рікою, Еквадором, Мексикою, Парагваєм, Перу та Венесуелою. Конвенція відкрита для ратифікації всіма державами-членами ОАД, і будь-яка інша держава може до неї приєднатися.

Спираючись на конвенцію, Генеральна Асамблея ОАД прийняла всеосяжний План протидії корупції на своїй зустрічі в Лімі, Перу, у червні 1997 року. Відповідно до цього плану ОАД надаватиме підтримку своїм країнам-членам і співпрацюватиме з місцевим населенням та іншими міжнародними організаціями та ОЕСР — у запобіганні та боротьбі з корупцією.

Робоча група ОЕСР з питань хабарництва. Ініціатива ОЕСР, започаткована в 1994 році, заохочує країни-члени припинити податкове вирахування хабарів і криміналізувати підкуп іноземних посадових осіб. У 1996 році Рада ОЕСР прийняла рекомендацію щодо припинення податкових пільг за хабарництво іноземних держав, і країни-члени в рамках своїх законів зараз вносять зміни до законодавства, щоб відобразити цю рекомендацію. На зустрічі на рівні міністрів у травні 1997 року Рада ОЕСР схвалила Переглянуту рекомендацію щодо боротьби з хабарництвом у міжнародних ділових операціях, підготовлену Робочою групою ОЕСР з корупції. Зокрема, міністри підтвердили свою прихильність ефективно та скоординовано криміналізувати хабарництво іноземних державних службовців. На засіданні високого рівня в травні 1996 року Комітет допомоги розвитку ОЕСР рекомендував членам «запровадити або вимагати антикорупційних положень, які регулюють двосторонні закупівлі за фінансову допомогу».

Європейський Союз. 21 травня 1997 року Європейська Комісія (ЄК) прийняла Повідомлення до Ради та Європейського Парламенту щодо політики Союзу проти корупції. Це повідомлення викладає комплексну політику ЄК щодо корупції всередині ЄС, а також у відносинах з країнами, які не є членами ЄС. У повідомленні йдеться про широкий спектр дій, зокрема про ратифікацію конвенцій, які криміналізують корупцію чиновників ЄС та чиновників країн-учасниць, ліквідацію податкових відрахувань на хабарі, реформування систем державних закупівель, бухгалтерського обліку та аудиту тощо. Що стосується країн, що не є членами, у повідомленні пропонується «встановити узгоджену стратегію боротьби з корупцією у сфері її співпраці з третіми країнами, які користуються допомогою ЄС або уклали угоди про співпрацю чи допомогу з ЄС», а також запровадити спеціальні антикорупційні програми, особливо в країнах Центральної та Східної Європи.

Рада Європи. Програма Ради Європи протидії корупції, підготовлена Багатодисциплінарною групою з питань корупції та прийнята Комітетом міністрів у листопаді 1996 року, є основою для підготовки конвенції про корупцію, згідно з якою сторони погодяться прийняти закон про криміналізацію певної корупційної поведінки. Крім того, Багатодисциплінарна група з питань корупції розпочала роботу над адміністративними та цивільно-правовими аспектами корупції.

Об'єднані Нації. У грудні 1996 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (ООН) прийняла Декларацію проти корупції та хабарництва в міжнародних комерційних операціях за рекомендацією Економічної та Соціальної Ради ООН. Хоча не має юридичної сили, формулювання декларації щодо криміналізації іноземного хабарництва, але припинення податкового вирахування означає широку політичну згоду міжнародної спільноти з цього питання.

Оперативна група з фінансових заходів. Спеціальна група з фінансових заходів з відмивання грошей активно боролася з відмиванням грошей та розширювала перелік злочинів, у тому числі корупційних, які є відмиванням

грошей. Сорок рекомендацій робочої групи включають злочини, не пов'язані з наркотиками, і вимагають криміналізації відмивання грошей на основі «серйозних злочинів». Це визнає, що практично неможливо відрізнити доходи від наркобізнесу та їх відмивання та будь-які інші види брудних грошей. Кожна юрисдикція відповідає за визначення злочинів, які слід визнати злочинами, пов'язаними з відмиванням грошей. Це відкриває для країн шлях до включення корупції до складу злочину. Спочатку ці 40 рекомендацій були спрямовані на країни ОЕСР, але тепер також адресовано країнам із середнім рівнем доходу в надії, що уряди приймуть їх та співпрацюватимуть з іншими органами влади в міжнародних зусиллях щодо боротьби з відмиванням грошей. Таким чином національні зусилля можуть підтримуватися міжнародними діями і навпаки.

Міжнародні ділові ініціативи. У березні 1996 року Міжнародна торгова палата (МТП) випустила переглянуті Правила поведінки для боротьби з вимаганням і хабарництвом у міжнародних ділових операціях. Правила забороняють вимагання та хабарництво з будь-якою метою. Вони також рекомендують імплементувати рекомендацію ОЕСР 1994 року щодо обмеження хабарництва в міжнародному бізнесі. Правила не є обов'язковими для членів ІСС, але корпорації можуть схвалити їх добровільно. Для просування нових правил, ІСС створив постійний комітет із керівників підприємств, юристів та науковців. Національні комітети ІСС мобілізують підтримку правил у своїх країнах.

Неурядові організації. Неурядові організації в усьому світі беруть участь у зусиллях місцевих органів влади та інших структур з подолання корупції. Серед міжнародних неурядових організацій Transparency International (TI), що базується в Берліні, Німеччина, має на меті приборкати корупцію через міжнародні та національні коаліції, заохочуючи уряди до створення та впровадження ефективних законів, політики та антикорупційних програм. Налагодити державну підтримку антикорупційних програм та підвищити публічну прозорість та підзвітність у міжнародних ділових операціях та державних закупівлях і заохочувати всі сторони міжнародних ділових операцій

працювати на найвищому рівні доброчесності, керуючись Стандартами поведінки ТІ. Transparency International має понад сімдесят національних відділень, які борються з корупцією на національному рівні, внесли значний внесок у те, щоб корупція стала публічною темою в пресі та інших країнах, а також співпрацює з міжнародними організаціями у протидії корупції.

Усі згадані вище конвенції та міжнародні договори передбачають заходи щодо запобігання корупції, наприклад закликаючи держави розвивати та підтримувати антикорупційний орган, стандарти для найму персоналу державного сектору, кодекси поведінки державних службовців, заходи щодо запобігання відмиванню грошей, засоби сприяння громадянському суспільству, вищий облік та стандарти аудиту в приватному секторі. Вони також вимагають від держав-учасниць криміналізації корупційних дій у національних юрисдикціях. Проте в цих конвенціях є багато положень, що не є зобов'язаннями, а лише рекомендаціями, і багато держав неохоче їх дотримуються. Тому дискусія про «справжні зусилля» держав, щоб задовольнити свої антикорупційні зобов'язання виникає досить часто.

2.2 Аналіз впливу корупції на соціально-економічні показники країн світу

У 1997 році Танзі та Давуді [19] провели систематичне дослідження впливу корупції на державні фінанси. Було виявлено кілька важливих висновків:

Корупція збільшує обсяг державних інвестицій (за рахунок приватних інвестицій), оскільки існує багато варіантів, які дозволяють маніпулювати державними видатками та здійснюються високопосадовцями з метою отримання хабарів (це означає, що більше державних витрат або великий бюджет відкриває більше можливостей для корупції).

Корупція перенаправляє структуру державних витрат з витрат, необхідних для основного функціонування та обслуговування, на витрати на нове обладнання.

Корупція має тенденцію вилучати склад державних видатків з необхідних основних фондів для охорони здоров'я та освіти, оскільки шансів отримати комісійні менше, ніж від інших, можливо, непотрібних проєктів.

Корупція знижує ефективність державних інвестицій та інфраструктури країни.

Корупція може зменшити податкові надходження, поставивши під загрозу спроможність державної адміністрації збирати податки та збори, хоча чистий ефект залежить від того, як номінальний податок та інші регуляторні навантаження були обрані чиновниками, схильними до корупції.

Вплив корупції на економіку досліджували ті ж автори [20, с.17] через декілька факторів:

Через вплив корупції на бізнес: вплив корупції на бізнес значною мірою залежить від розміру компанії. Великі компанії краще захищені в середовищі, схильному до корупції, вони легше уникають податків, а їхній розмір захищає їх від дрібної корупції, в той час як вони часто також захищені політично, тому виживання малих (особливо компаній-початківців) і середнім компаніям, незалежно від їхнього значення для зростання економіки та розвитку, набагато складніше, ніж виживання великих компаній.

Через вплив корупції на інвестиції: корупція впливає на загальні інвестиції, розмір і форму інвестицій прямих іноземних інвесторів, розмір державних інвестицій і якість інвестиційних рішень та інвестиційних проєктів .

Через вплив корупції на розподіл талантів: побічно корупція негативно впливає на економічне зростання через розподіл талантів, оскільки обдаровані та майбутні студенти змушені через вплив навколишнього середовища та ситуації в країні, наприклад, вивчати право, а не техніку, що додасть в майбутньому цінності країні.

Через вплив корупції на державні витрати корупція негативно впливає на них і особливо сильно впливає на освіту та охорону здоров'я. Є також ознаки кореляції між корупцією та військовими витратами, що означає, що високий рівень корупції знижує економічне зростання через високі військові витрати.

Через вплив корупції на податки стягується менше податків, ніж було б інакше, оскільки деякі податки потрапляють у кишені корумпованих податківців. У корумпованих країнах також часті податкові пільги, вибіркові податки та різні прогресивні податки. Простіше кажучи, грошей набагато менше, ніж могла б мати країна, і тому корупція через фінансовий дефіцит країни також впливає на економічне зростання.

Смаржинська та Вей [23, с.58] прийшли до подібних висновків щодо впливу корупції на розмір та склад інвестицій. Корумповані країни менш привабливі для інвесторів, і якщо вони вибирають інвестиції, то через непрозору бюрократію вони часто виходять на ринок за допомогою спільного підприємства, оскільки зазвичай краще розуміють або контролюють справи рідної країни. Місцевий партнер також може допомогти іноземним компаніям з придбанням місцевих ліцензій та дозволів або може іншим чином домовитися з бюрократичними лабіринтами за меншими витратами. В основному (як інвестори) до створення спільного підприємства в корумпованих країнах схильні особливо американські інвестори; проте навіть інвестори з тих європейських країн, які є одними з найвищих за ІСЦ, швидко адаптуються до місцевих умов.

Корупція з різних причин також впливає на працевлаштування, тому що робота дістається не найбільш підходящій чи кваліфікованій людині, а тій, хто готовий за неї заплатити чи іншим чином повернути послугу. Також корупція впливає на загальні інвестиції. На розмір і склад іноземних інвестицій та розмір державних інвестицій.

За наявності корупції інвестиції менші, оскільки підприємці усвідомлюють, що для успішного здійснення бізнесу їм доведеться підкупити чиновників або навіть дати їм частку прибутку. Через ці збільшення витрат підприємці не зацікавлені інвестувати.

Вей [25, с.171] навіть зробив прогноз, який передбачав, що у разі зниження рівня корупції в Бангладеш до рівня корупції в Сінгапурі темпи зростання ВВП на душу населення зростуть на 1,8% на рік у період з 1960 по 1985 рр. (за умови, що фактичний середньорічний темп зростання становив 4% на рік), а середній

дохід на душу населення міг бути більш ніж на 50% вищим, тоді як Філіппіни могли б, якби рівень корупції був знижений до рівня Сінгапуру (якби все залишилося без змін), збільшили свої інвестиції по відношенню до ВВП аж на 6,6%, що означає значне збільшення інвестицій. Водночас він зазначає, що для зниження рівня корупції до рівня Сінгапуру в країнах, які він порівнював (Індія, Кенія, Шрі-Ланка, Туреччина, Колумбія, Мексика та Гана), державі слід підвищити зарплати чиновникам на 400—900%. Тому він запитує себе, чи це взагалі можливо. При цьому він зазначає, що у разі значного підвищення зарплат, ймовірно, виникне нова форма корупції, коли кожен буде готовий платити хабар за добре оплачувану посадову роботу.

Корупція часто знижує ефективність різноманітних програм фінансової допомоги (як державних, так і міжнародних), оскільки гроші «десь губляться по дорозі» і не доходять до тих, хто їх потребує або для кого вони призначені, оскільки фінансові вигоди, отримані від корупції, не оподатковуються, оскільки вони приховані. Таким чином держава також втрачає частину доходів від податків через корупцію, тоді як державні витрати, які є результатом корупції (або вузьких приватних інтересів), негативно впливають на бюджет.

Європейська комісія у своїй доповіді встановила, що корупція коштує європейській економіці близько 120 мільярдів на рік, і, за словами єврокомісара з внутрішніх справ Сесілії Мальстотром, корупція в Європі найбільше присутня в державних закупівлях, фінансуванні політичних партій і охороні здоров'я [26].

За оцінками ООН, вартість корупції в Афганістані склала близько 3,9 млрд доларів у 2012 році. За даними Transparency International, колишній лідер Індонезії Сухарто розкрадав від 15 до 35 мільярдів доларів, тоді як розкрадання Мобуту в Заїрі, Фердинанд Маркос на Філіппінах і Абача в Нігерії оцінюються в 5 мільярдів доларів. Однак опитування Світового банку показує, що 1 мільярд доларів хабарів, як у багатих, так і в країнах, що розвиваються, виплачується щорічно, а це означає, що навіть розвинені країни не застраховані від корупції (але в іншій формі) і що політична корупція особливо присутня у великих інфраструктурних проектах.

Опитування, проведене ЄБРР та Світовим банком, показує, що хабарі, сплачені невеликими компаніями, становлять 5% їх річного прибутку, а середніми компаніями 4% їх річного прибутку. Однак обидві, порівняно з великими компаніями, де хабарі становлять менше 3%, знаходяться в набагато гіршому становищі, що показує, як хабарі створюють проблеми або ставлять ці менші компанії у підлегле становище порівняно з великими, які, у свою чергу, призводить до їх розпаду. Цікавим є також дослідження тіньової економіки у високорозвинених країнах ОЕСР, де Шнайдер і Бюн [30, с.75] також знаходять зв'язок між низькою якістю інститутів, які є носіями верховенства права (або ступенем корупції), і тіньовою економікою. , а отже, чим слабший «закон», тим вищий ступінь корупції та тіньової економіки. У дослідженні «Корупція та тіньова економіка» [31, с.172-194] ті самі автори досліджують взаємозв'язок між ступенем корупції та появою тіньової економіки, і вони з'ясували, що високий рівень тіньової економіки та високий рівень корупції є сильною пов'язані один з одним. Однією з гіпотез цього дослідження (яка підтвердилася) також є: чим вищий ступінь корупції, тим нижчий економічний розвиток, виміряний ВВП на душу населення. Автори виявили позитивну кореляцію. Таким чином, корупція впливає на економічний розвиток.

Однак розширена практика пошуку ренти поза логікою ринку та конкуренції може, таким чином, привести до (нео)ліберального висновку, що корінь існування корупції лежить у самому існуванні держави, особливо в надмірній вибірковості та деформації.

Правда полягає в тому, що руйнівна комбінація складається з широкого державного втручання та субсидій при одночасній відсутності міцної інституційної основи та детальних правил гри, включаючи контроль за державними фінансами та ефективне антимонопольне законодавство та юридичну практику. З іншого боку, однак, немає чітких доказів того, що приватні монополії ефективніші та менш корумповані, ніж державні, і що приватизація, особливо довготривала, поступова та непрозора, зменшує позитивний розвиток та соціальні ефекти, у тому числі зменшення корупції [32].

Тим не менш, дерегуляція ринку, правова та судова реформа та прозоре управління державними закупівлями суттєво знизять рівень корупції в багатьох країнах, що розвиваються (а також у країнах з перехідною економікою), і тоді уряд повинен відігравати важливу роль у формуванні антикорупційної політики.

Має бути потужне посилення інституту державних закупівель. Закон, визнається, суворий щодо державних закупівель, але однією з головних причин проблем з державними закупівлями є відсутність кваліфікованої робочої сили, і, таким чином, державні закупівлі все ще залишаються розсадником корупції. Існує також прислів'я «бідність — це прокляття», яке в основному стосується всіх країн, що розвиваються, оскільки це країни, які найбільше страждають від бідності. Бідність руйнує всі етичні та моральні цінності.

Одним із важливих аспектів шкоди світовій економіці є також недотримання авторських прав та інтелектуальної власності. Більш корумповані країни також схильні до зниження поваги до вищезгаданого, а економічна шкода становить мільярди доларів. Кавазос-Сепеда [33] виявив, що реформи, юридичні, фіскальні та інтелектуальні стимули щодо поваги авторських прав та патентів інтелектуальної власності спонукають суспільство робити себе інноваційнішим та економічно більш ефективним. Однак вони підкреслюють важливість людського капіталу та інвестицій в людей як одного з найважливіших факторів зниження рівня корупції в країні.

Існують також теорії, що корупція може діяти як мастило економічного колеса і принаймні в деяких випадках позитивно впливає на економічне зростання. Емпіричний аналіз, проведений Дреером і Гассебнером [34, с.413-432] на вибірці з 43 країн у період з 2003 по 2005 рік, показує, що корупція навіть корисна, але з деякими застереженнями. Зокрема, вони досліджували короткострокові наслідки корупції та виявили, наприклад, що в країнах, де корупція широко поширена, на ринок виходить більше нових підприємств (очікується, що корупція в державному секторі сприятиме приватній підприємницькій діяльності). Однак вони не обов'язково досягнуть успіху, оскільки існує велика ймовірність того, що вони збанкрутують через жорсткі

правила, які блокують діяльність і через які потрібні хабарі. З іншого боку, вони визнають, що більшість авторів, які займаються дослідженнями протягом тривалого періоду часу, визнають шкідливість корупції як для суспільства, так і для економіки. Щось подібне показують дані для деяких азіатських країн, де, на відміну від їхніх висновків (короткострокова вигода), високий рівень корупції збігається з довгостроковим економічним зростанням.

Свендсон [37, с.19-42] також зазначає, що у світлі теоретичної літератури та різноманітних досліджень, незважаючи на те, що вони показують негативний вплив корупції на економічне зростання, це не можна сказати напевно, оскільки існують труднощі з вимірюванням корупції, і в той же час виникає питання, чи достатньо якісні економетричні моделі, які були створені, щоб охопити всі важливі змінні. Він також стверджує, що корупція проявляється в багатьох формах і що немає підстав вважати, що всі види корупції однаково шкідливі.

Про це свідчать і останні емпіричні дослідження. Хоча багато країн зазнали характерного наслідку корупції, зниження економічного зростання, інші країни мали економічне зростання (у деяких випадках дуже позитивне), незважаючи на корупцію. Останнього також слід очікувати, оскільки корупція має багато проявів, і було б дивно, якби всі види корупційних дій мали однаковий вплив на економічні показники. Аналіз показує, що однією з причин цього є те, наскільки винуватці корупційних дій — у даному випадку чиновники — узгоджені у своїй поведінці. За відсутності організованої корупційної мережі кожен чиновник збирає собі хабарі, ігноруючи негативний вплив вимог інших на них. За наявності такої мережі колективна бюрократія зменшує загальну вартість хабара, що призводить до зниження хабарницьких платежів та підвищення інновацій, а отже, економічне зростання в останньому випадку є вищим, ніж у першому випадку. Цікаве питання не стільки, чому рівень корупції в бідних країнах вищий, ніж у багатих, скільки в тому, чому природа корупції різна в різних країнах. Ступінь організованості корупції – це лише один аспект цього, але є й інші аспекти. Наприклад, у деяких країнах поширеною практикою є виплата *ex post* (наприклад, як частка прибутку) замість *ex ante* (наперед, як хабар)

чиновникам чи політикам, тому передбачається, що наслідки для економіки будуть іншими. Точна причина, чому корупція має приймати одну форму, а не іншу, є важливим питанням, яке в основному ігнорується і яке може бути пов'язане з культурними, соціальними та політичними причинами, а також з економічними обставинами [38, с. 797-810].

У боротьбі з корупцією неабияку роль відіграла також боргова криза. Газета *die Welt* згадує дослідження Школи управління Герті, яке показує, що Італія, Іспанія та Португалія досягли великих успіхів у боротьбі з хабарництвом та корупцією своїх державних службовців через брак грошей, що дозволило впровадити значно більш прозору та «чисту» практику присудження державних закупівель. Криза має виснажити грошові ресурси і таким чином зменшити шанси на корупцію. Крім того, криза змінила сприйняття суспільства, і погана бізнес-практика, яка була прийнятною до кризи, більше не прийнятна. Проте боротьба з корупцією часто схожа на боротьбу з вітряками. Випадок з Індією показує, як корупція змінюється, набуває нових вимірів не лише за масштабами, а й за методами. Так само, як в Індії зростає населення, зростає корупція, і завжди з'являються нові способи обдурити державу і суспільство. Сприйняття корупції з кожним роком еволюціонує. Незважаючи на всі антикорупційні кроки та антикорупційні ініціативи, люди не вагаються пропонувати чи приймати хабар. Хабарники стають інноваційними, вони пристосовуються до ситуації і також помітно новаторство компаній у виплаті хабарів та їх приховуванні. Однак, як і скрізь у світі, негативні наслідки корупції однакові - це зменшує прямі іноземні та внутрішні інвестиції, збільшує нерівність і бідність, збільшує кількість халявників (орендаторів, фрирайдерів) в економіці, спотворює та експлуатує державні інвестиції та зменшує державні доходи.

2.3 Міжнародний досвід протидії корупції: інституційні та суспільно-політичні інструменти

Підходячи до боротьби з корупцією на національному рівні, важливо створити інституційні системи та стимули для запобігання корупції в першу

чергу. Запобігання також вимагає надійного стримування, покладаючись на відповідальність та механізми примусового виконання, достатньо сильні, щоб надіслати повідомлення потенційним правопорушникам про потенційну вартість їхньої неправомірної поведінки. У той же час варто визнати, що місцевий політичний та соціальний контекст впливає як на рівень корупції, так і на підходи до реформ, які можуть мати успіх або провал.

Світовий банк нещодавно започаткував низку антикорупційних ініціатив, щоб підтвердити свою прихильність до допомоги країнам у подоланні корупції, подоланні змін у глобалізації, технологіях, соціальних науках та інших факторах. Антикорупційні ініціативи розширюють увагу Банку за межі країн, що розвиваються, включаючи фінансові центри, більш відкрито, ніж раніше, розглядають корупційну політику, використовують нові технології для розуміння, боротьби з корупцією та запобігання корупції, а також інтегрують знання поведінкових соціальних наук.

Пандемія COVID-19 призвела до великомасштабних надзвичайних витрат урядами, іноді без дотримання регулярних стримувань і противаг. Хоча швидкість зрозуміла, без належного контролю вона наражає уряди на різноманітні корупційні ризики, які можуть підрвати ефективність їх реагування. Навантаження на державний сектор у реагуванні на поточну ситуацію створює величезні можливості для процвітання корупції. Корупція може призвести до крадіжки, розтрати та нецільового використання обмежених ресурсів. Це також може закріпити привілеї та нерівність еліт, підриваючи інститути відповідальності з довготривалими наслідками.

Оскільки країни виходять на шлях до більш стійкої та інклюзивної економіки, політики стикаються з проблемою відновлення економіки в контексті величезного фіскального стресу, який посилюється накопиченням великої суми боргу. Розважливе використання обмежених ресурсів у прозорий спосіб має вирішальне значення. Це дає можливість побудувати чистий, підзвітний і прозорий уряд, запроваджуючи найвищі стандарти доброчесності через підключення точок входу, які дозволяють корупції процвітати. У контексті

обмеженого фіскального простору в найближчі роки навіть важливіше, ніж раніше, витратити мільярди доларів, втрачені через корупцію, на відродження економіки та забезпечення захисту бідних і вразливих груп, які непропорційно страждають від корупції.

Визнаючи, що спроби контролювати корупцію принесли важливі уроки, Група Світового банку у вересні 2020 року опублікувала глобальну доповідь, що ґрунтується на тематичних дослідженнях різних інструментів і підходів. Підвищення ефективності та прозорості уряду, боротьба з корупцією охоплює п'ять ключових тематичних сфер: державні закупівлі, інфраструктура, державні підприємства, митне управління та надання послуг, а також наскрізні теми, такі як ініціативи відкритого уряду та GovTech, із прикладами дослідження з навколо світу.

Якщо розглянути конкретні приклади країн, що за допомоги Банку зазнали змін, можна простежити в основному позитивну динаміку змін.

Афганістан намагається викоринити корупцію, покращити управління державними фінансами та зробити свою систему закупівель прозорішою. Національне управління закупівель країни (NPA) відіграло важливу роль у розвитку прозорої системи закупівель. Надійний нагляд і моніторинг допомогли уряду заощадити близько 270 мільйонів доларів.

У Бразилії Світовий банк допоміг розробити систему штучного інтелекту, яка визначає 225 ознак потенційного шахрайства в процесах державних закупівель і може допомогти покращити витрати. Наразі ця система призвела до виявлення сотень випадків високого ризику, фірм з високою ймовірністю бути фіктивними компаніями, пов'язаних фірм, що конкурують одна проти одної.

У Кенії судовий проект Світового банку допоміг створити передову систему аналізу даних, яка використовується для моніторингу діяльності судів, суддів та судового персоналу. Функціонуючи як частина чітких антикорупційних заходів, система управління ефективністю використовується в поєднанні з опитуваннями користувачів судів для виявлення та усунення корупційних ризиків.

У Монголії Світовий банк підтримав зусилля уряду щодо підтримки відкритих бюджетів, включаючи публікацію зручних для користувачів «Громадянських бюджетів», оновлення онлайн-порталів для доступу до інформації про витрати тощо.

У Сербії Банк допомагає побудувати платформу для участі зацікавлених сторін, а також визначити та слідкувати за конкретними діями з метою покращення прозорості, доброчесності та належного управління для підтримки інклюзивного зростання.

У Сомалі Світовий банк у співпраці з МВФ та іншими партнерами підтримав створення спільного уряду Сомалі – міжнародної консультативної групи донорів, яка розглядала всі значні державні контракти, які не були належним чином укладені, що призвело до призупинення цих контрактів. В одному випадку реструктуризація та конкурсні торги за найбільшими товарними контрактами, які мала держава – на постачання продовольства для військових – заощадили понад 40%.

В Україні Світовий банк співпрацював з іншими партнерами для сприяння створенню спеціалізованого антикорупційного суду та допоміг створити комплексну систему електронного декларування майна.

Якщо продовжувати переймати приклади інших країн за підтримки того ж Світового банку, то за якийсь час рівень корупції значно знизиться і вже не матиме такого сильного впливу на економіку країни. Важливо не зупинятись, та продовжувати долучати зовнішніх інвесторів, а також програми по боротьбі з корупцією.

РОЗДІЛ 3. ПОСИЛЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1 Законодавче правове регулювання протидії корупції в Україні

Корупція вже давно є однією з головних проблем України та темою постійних дискусій як для української, так і для міжнародної спільноти.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. Його головне завдання – розробка та реалізація антикорупційної політики. Основними функціями НАКП є, зокрема, реалізація української антикорупційної стратегії та оцінка її діяльності, моніторинг ефективності заходів із запобігання корупції та протидія корупції.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який запобігає, припиняє, розслідує та розкриває корупційні правопорушення, віднесені до його компетенції. Детективи НАБУ безпосередньо проводять досудове розслідування за заявами про корупційні правопорушення.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) є самостійним структурним підрозділом Генеральної прокуратури України, на яку в першу чергу покладається нагляд за діяльністю НАБУ під час досудового розслідування та представництво державного обвинувачення у відповідних судових провадженнях.

Державне бюро розслідувань (ДБР) є центральним органом виконавчої влади, спрямованим на запобігання, припинення, розкриття та розслідування підвідомчих йому корупційних правопорушень, у тому числі злочинів, скоєних посадовими особами НАБУ та САП.

Агентство з повернення та управління активами (АРМА) є спеціальним державним органом, який має на меті виявлення та відстеження майна, яке може

бути вилучено у кримінальному провадженні, зокрема, за корупційні правопорушення. Вищий антикорупційний суд (ВАКС) є постійно діючим вищим спеціалізованим судом, який діє як суд першої та апеляційної інстанції. Юрисдикція НАСС поширюється лише на корупційні правопорушення.

Бюро економічної безпеки (БЕБ) — слідчий орган, уповноважений на відкриття та проведення досудового розслідування, проведення слідчих і негласних дій, проведення кримінально-розвідувальних операцій. Тобто повноцінне розслідування із затриманням осіб, обшуками, допитами, повідомленням про підозру тощо. ДЕС з метою організації своєї діяльності забезпечує в межах повноважень, передбачених законодавством, здійснення заходів щодо запобігання корупції, порушень закону, службової дисципліни та контроль за їх виконанням у центральному апараті та територіальних відділеннях ДЕС.

Серед останніх новин щодо національного антикорупційного законодавства варто виділити наступні.

Прийнято Закон України Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу Національного антикорупційного бюро України відповідно до вимог Конституції України від 19 жовтня 2021 р. 1810-IX. Закон усуває невідповідність Конституції України та Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» та забезпечує гарантії незалежності Національного бюро.

Закон визначає статус Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. Закон встановлює особливості порядку взаємодії Національного бюро з Кабінетом Міністрів України та іншими центральними органами виконавчої влади щодо недопущення втручання Кабінету Міністрів України в діяльність НАБУ.

Вже майже три роки в Україні немає великого стратегічного документа у сфері запобігання та протидії корупції: Антикорупційної стратегії. Це призвело до незбалансованої та неефективної діяльності органів державної влади, органів

місцевого самоврядування та інших державних установ щодо запобігання та протидії корупції.

Станом на грудень 2021 року Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки» перебуває на розгляді. Ухвалення нової Антикорупційної стратегії на 2020-2024 роки дозволить Україні не лише вирішити вищезазначені проблеми, забезпечивши всі державні інституції надійними антикорупційними настановами та інструментами на наступні п'ять років, а й зробити значний стратегічний крок уперед, мінімізувавши корупцію.

Запропонована Антикорупційна стратегія базується на п'яти принципах: оптимізація функції органів громадського самоврядування; цифровізація всіх процесів; будівництво державного дата-центру; доопрацювання зручних альтернатив існуючим корупційним практикам; формування нульової толерантності до корупції; невідворотність відповідальності за корупцію.

11 березня 2021 року Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) представило оновлений Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення (Реєстр корупціонерів).

Оновлення стали можливими за підтримки проекту допомоги USAID/UK «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах/TAPAS», на підтримку розвитку сфери відкритих даних в Україні.

У 2021 році Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) затвердило Порядок інформування про суттєві зміни у майновому стані посадових і політичних діячів (суб'єктів декларування в Україні), який набрав чинності з 1 грудня 2021 року.

Повідомлення про суттєві зміни в майновому стані необхідно подавати протягом 10 днів з моменту отримання доходів, придбання майна чи витрат понад 50 прожиткових мінімумів для працездатної особи на місяць (4553 доларів США на 1 грудня 2021 року).

Крім того, НАЗК необхідно повідомляти про суттєві зміни майна не лише у разі, якщо одноразові витрати перевищують 50 прожиткових мінімумів для працездатної особи на місяць, а й якщо вартість майна становить понад 50

прожиткових мінімумів для працездатної особи щомісяця, виплачуватиметься частинами, розмір яких не перевищує певний поріг. У такому разі повідомлення має бути подано після переходу права власності на таке майно.

Також з 1 грудня 2021 року формується форма декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – форма декларації), а також порядок заповнення та подання декларації уповноваженої особи. для виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – порядок) поновлено.

Цей порядок визначає порядок заповнення та внесення до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбачених статтею 45 Закону України «Про запобігання корупції».

Кількість розділів декларації залишилася незмінною, а саме: 18. До окремих розділів внесено додаткові запитання, які деталізують певну інформацію про суб'єкта декларування та членів його сім'ї, об'єкти декларування.

Кількість активних антикорупційних розслідувань, які зараз проводяться, величезна – сотні нових розслідувань набули резонансу за останні роки з моменту запуску Вищого антикорупційного суду у 2018 році. Але поки що, було лише кілька вироків по корупційних справах.

Очевидно, що є велика кількість людей, які не покладаючи рук намагаються просувати все більше і більше антикорупційних реформ, а також змін. Але навіть при наявності більш менш потрібних і дійсних інструментів для виправлення ситуації, результати малі.

3.2 Напрямки боротьби з корупцією в Україні

Після здобуття незалежності в 1991 році Україна протягом багатьох років страждала від системної корупції. Правляча еліта дуже неохоче вводила

необхідні антикорупційні зміни, але їх впровадження було в основному саботовано. Повсюдна корупція досягла свого піку за часів президентства Віктора Януковича, коли владу перетворили на корупційну піраміду, а найдрібніші хабарі перераховувалися наверх. Нібито Янукович та його помічники розкрадали аж 100 мільярдів доларів державних коштів. Зрештою, ця ситуація спричинила вибух масових громадських протестів, відомих як Євромайдан.

Після Євромайдану Україна зробила вражаючий прорив у боротьбі з корупцією, розпочавши кардинальну антикорупційну реформу. Було створено нову інституційну базу для незалежного розслідування справ про резонансну політичну корупцію та запущено нові механізми виявлення та запобігання корупції, що заклало необхідну основу для успішної боротьби з корупцією. Однак ці нові інституції та практичне впровадження нових інструментів боротьби з корупцією стикаються зі зростаючим опором політичної та бізнес-еліти країни, незалежно від їх формальної політичної приналежності.

Результати соціологічних опитувань свідчать про суттєве зменшення частки громадян, які безпосередньо зазнали корупції за останні роки (не більше 40% на початку 2020 року проти близько 60% у 2013 році). Також спостерігається поступове покращення порівняльних показників рівня корупції в Україні. Згідно зі звітом Transparency International, показник України за індексом сприйняття корупції (далі – ІСЦ) зріс з 25 до 30 пунктів протягом 2013-2019 років.

Проте результати вищенаведених опитувань показують, що прогрес, досягнутий за останні роки, не задовольняє суспільство, оскільки він надто повільний. Загальний рівень сприйняття корупції в Україні залишається високим (у 2019 році Україна набрала 30 балів зі 100, посівши 126 місце з 180 країн). Корупція залишається однією з найактуальніших проблем (за даними опитування, проведеного на початку 2020 року, корупція не менш важлива для вирішення кризи на Донбасі).

Обмежений прогрес у реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво гальмує економічне зростання. Опитування бізнесу показують, що поширеність корупції та недовіра до судової влади є ключовими перешкодами для залучення іноземних інвестицій в Україну.

Водночас досвід таких країн, як Грузія та Польща, свідчить, що суттєвий прорив у боротьбі з корупцією можливий навіть за 3-5 років за умови швидких та ефективних змін державою. Зосередженість на реалізації антикорупційної політики дозволить Україні в найближчі роки наздогнати ІСЦ інших східноєвропейських країн – країн-членів ЄС і за 10 років досягти середньоєвропейських значень зазначеного індексу.

Попередня Антикорупційна стратегія (на 2014 – 2017 роки) та Державна програма, її реалізації були якісними програмними документами з високим антикорупційним потенціалом.

Цей потенціал не вдалося реалізувати в повній мірі, насамперед через тривалий процес створення антикорупційних інституцій у 2014-2019 роках.

Найбільш загальноновизнаними досягненнями країни в боротьбі з корупцією є забезпечення доступу громадськості до реєстрів та інформації про державні фінанси, запуск відкритого реєстру декларацій про майно для всіх державних службовців та перехід усіх державних закупівель на прозору онлайн-платформу.

Прогрес у створенні нових антикорупційних інституцій є досить суперечливим: деякі з них майже повністю функціонують і незалежні, а інші значно відстають від графіка або піддаються політичному тиску.

Для забезпечення безперервної реалізації антикорупційної політики необхідна низка подальших кроків. Найактуальнішими з них є створення спеціалізованих антикорупційних судів із особливим порядком відбору суддів та надання Національному антикорупційному бюро права самостійного прослуховування телефонних розмов. На жаль, правлячі еліти демонструють низьку відданість просуванню вперед у антикорупційній реформі. Не менш важливо, щоб антикорупційне партнерство між громадянським суспільством, політиками та чиновниками, які виступають за реформи, та міжнародними

організаціями переорієнтували фокус своєї діяльності на впровадження антикорупційної реформи. Очікується, що Європейський Союз відіграватиме провідну роль у цих зусиллях (наприклад, як це сталося, коли було надано Україні безвізовий режим), надалі уважно відстежуючи стійкість антикорупційних кроків, зроблених у рамках Плану дій з візової лібералізації (VLAP), надаючи подальшу допомогу Україні.

Протягом 2014-2016 років Україна значно просунулася у боротьбі з корупцією: було створено нову інституційну базу та започатковано антикорупційні інструменти.

Не так давно створене Національне агентство з питань запобігання корупції демонструє тривожну вразливість до політичного впливу. Вона не змогла ефективно контролювати чесність і спосіб життя державних службовців, а також дотримання політичними партіями нових вимог щодо їх фінансової прозорості.

Тому подальша діяльність НАЗК має пильно стежити з боку громадянського суспільства та міжнародних організацій.

Практично повністю функціонуючи, НАБУ та САП демонструють перші обнадійливі результати антикорупційних розслідувань, незважаючи на зростання опору ГПУ та саботаж з боку судів. Розвиток ДБР зупинився на етапі вибору його керівника. Для забезпечення безперервної реалізації антикорупційної політики необхідні додаткові законодавчі заходи. Важливо, щоб ОГС, політики та чиновники, що пройшли реформу, та міжнародні організації зосередили свої зусилля на впровадженні антикорупційних реформ. ЄС та інші міжнародні партнери повинні поставити свою допомогу Україні в сувору залежність від ефективності реформи.

Тож антикорупційна діяльність в Україні здійснюється переважно у напрямку запобігання корупції, виділенням сфер корупційного ризику (державне управління, де існує висока ймовірність виникнення корупції). Найважливішими актами у цій сфері є Закон України «Про запобігання корупції» та закони, що

регулюють діяльність, що визначає компетенцію органів, основною діяльністю яких є запобігання та боротьба з корупцією.

3.3 Рекомендації щодо розробки антикорупційної стратегії в Україні

Корупція, по суті, є різноспрямованим процесом. З одного боку, постачальник отримує вигоду, з іншого – одержувач, і обидва знають про вчинок, який залишається прихованим. Третя ланка ланцюга – всі інші, постраждалі. Хоча не кожен корупційний акт ще є кримінальним злочином, він, однак, є неетичним і завдає шкоди економічному та політичному розвитку суспільства. Зазвичай є особи, пов'язані з політичною, економічною владою та владою прийняття рішень, і найбільшою проблемою є не питання, хто повинен віддавати накази, а як контролювати того, хто їх дає. Тобто, як організувати політичні та соціальні інститути, щоб не дати слабким і некомпетентним правителям завдати занадто багато шкоди. Однак, оскільки не існує загального і безпомилкового способу запобігання тиранії чи розбещеності важковаговиків, ціною свободи є вічна пильність [47]. Жадібність, честолюбство і аморальність відомі людському суспільству з моменту виникнення цивілізації і використовують усі доступні йому інструменти: спорідненість, спільне минуле, шкільні контакти, спільні інтереси, дружбу і, звичайно, політичні та релігійні зв'язки.

Переглядаючи країни і враховуючи їх рейтинг за індексом сприйняття корупції, який щороку публікує Transparency International, можна визначити основні фактори, що впливають на рівень корупції в конкретній групі країн. Знайти схожість і відмінність між окремими групами країн щодо того, що впливає на рівень корупції в цих групах. Обравши як базу модель побудовану на трьох факторах (ризик, вигоду та свідомість), яка була створена на основі злиття кількох науково доведених факторів, які викликають чи зменшують корупцію, або впливають на її рівень в окремій країні. За цим ступенем корупції можна виділили п'ять груп, класифікувати країни та проаналізували їхні загальні характеристики. Висновки були такими:

- Корупція пов'язана з рівнем ВВП (чим вищий ВВП, тим нижчий рівень корупції).
- Корупція пов'язана з рівнем освіти (чим вищий середній рівень освіти, тим нижчий рівень корупції).
- Корупція тісно пов'язана з географічним розташуванням. Найвищий рівень в Азії (переважно в Центральній Азії), Африці (Північна та Центральна Африка) та Південній Америці (за картою Transparency International).
- Корупція тісно пов'язана з панівною релігією в країні.
- Корупція пов'язана зі свободою в країні (свобода особи, свобода слова, економічна свобода тощо.), щодо верховенства права в країні та неефективності державного управління, яке часто також обмежене на місцевому рівні або за своєю природою корумповано.
- Чим нижче рейтинг країни, тим домінуючим є патріархальне суспільство.

Результати показують, що існує зв'язок між корупцією та її негативними наслідками, але з більшості досліджень неможливо визначити, що є причиною, а що є наслідком. Чи є рівень корупції нижчим через високий ВВП, чи навпаки, неможливо визначити безпосередньо, оскільки корупція залежить від економічних показників, і водночас впливає на них [49, с.4]. Також дуже важко стверджувати, що середній низький рівень освіти зумовлений корупцією або, навпаки, що корупція є наслідком низької освіти. Аналогічно стосується верховенства права та (не)ефективності державного управління. Ця взаємозалежність, безсумнівно, буде предметом численних досліджень і в майбутньому, адже єдиний спосіб досягти успіху в боротьбі з корупцією – це знати причини та почати їх усувати.

Тим не менш, залишається дещо, на чому потрібно наголосити. Майже всі дослідження ігнорують той факт, що вершину найбільш корумпованих країн складають країни з однією з різних форм збройного конфлікту (громадянської війни, міжплеменних конфліктів, міжрелігійних війн чи іншої форми агресії), що означає, що мир в країні є передумовою успішної боротьби з корупцією.

Найменш корумпованими вважаються країни, які мають тривалий мир на своїй території (найбільш з часів Другої світової війни або навіть довше), що підтверджується наведеним вище фактом. Тому мир є однією з передумов успішної боротьби з корупцією.

Переходячи до конкретних рекомендацій для розробки антикорупційної стратегії України, спочатку розглянемо профілактику (профілактика, використання заходів щодо запобігання корупційним ситуаціям). Профілактика є пріоритетним напрямком запобігання та протидії корупції. Без належного забезпечення максимального недопущення повторних крадіжок, хабарів і інших проявів корупції, уся інша робота для її ліквідації буде марною.

Наступним, досить важливим напрямком є формування негативного ставлення громадян до корупції та усіх причетних до неї осіб. Кожен українець має підсвідомо реагувати на всі прояви корупції різко негативно.

Також варто підвищити ефективність кодексу етики посадових осіб з метою забезпечення належної поведінки, уникнення конфлікту інтересів та роз'яснення поняття «інститути юридичного порівняння» щодо об'єктів корупції, вчинених ними особисто або іншими особами добровільно для виявлення, розслідування та припинення.

Покращити якість надання адміністративних послуг та розробити критерії їх оцінки та формування прозорих механізмів прийняття адміністративних рішень. Максимально впровадити їх у дистанційний технічний процес та обмежити безпосередній контакт із державними службовцями. Громадяни мають мати комфортні і прийнятні умови для сплатення податків.

Задля отримання кредиту довіри від народу, а також іноземних інвесторів чи майбутніх партнерів, варто створити структурні підрозділи з внутрішнього розслідування корупції в органах державної влади. Вилучення корупціонерів з «верхівки» буде яскравим прикладом для власників малих і середніх бізнесів.

І в додаток до попереднього напрямку – утворити ефективний механізм захисту тих, хто виступає проти корупції. Крім того, необхідно вдосконалити

механізм боротьби з корупцією (антикорупційна діяльність) посиливши ролі інститутів громадянського суспільства в Україні.

Тож, подальші дії української влади для підтримки стійкості антикорупційного курсу мають бути зосереджені на таких сферах.

По-перше, необхідно терміново прийняти законодавчі проекти щодо:

- 1) створення антикорупційних судів зі спеціальною політично незалежною процедурою відбору суддів;
- 2) надання НАБУ права здійснювати прослуховування незалежно від СБУ чи інших правоохоронних органів;
- 3) надання подальших гарантій та стимулів для викривачів;
- 4) внесення змін до законодавства щодо відкритого використання державних коштів та державного фінансування політичних партій.

Всі ці законопроекти мають розроблятися у тісній співпраці з громадянським суспільством та міжнародною спільнотою.

По-друге, уряд має забезпечити необхідні ресурси для нових антикорупційних інституцій (бюджетні ресурси, обладнання тощо).

По-третє, органи влади всіх рівнів і гілок влади, а також політичні сили повинні суворо утримуватися від незаконного втручання в роботу антикорупційних інституцій. Очікується, що Президент України, Кабінет Міністрів, лідери парламентських фракцій повинні публічно і неодноразово підтримувати ключові антикорупційні ініціативи, як це вже зробили деякі з них.

По-четверте, незалежність НАЗК має бути суворо збережена, а розвиток ДБР має значно прискоритися.

Європейський Союз вже зробив неоціненний внесок у запуск нової антикорупційної політики та інституційної бази в Україні. VLAP та Угода про асоціацію між Україною та ЄС були ефективно використані як потужні інструменти для ініціювання та підтримки змін. З огляду на те, що основні законодавчі акти вже прийняті, Європейський Союз має переорієнтувати фокус своєї підтримки з законодавчих змін на їх ефективну імплементацію. Цікаво, що в спеціальній доповіді Європейської Рахункової палати «Допомога ЄС Україні»

чітко зазначено, що «Комісія у співпраці з організаціями громадянського суспільства має обумовити подальшу допомогу ЄС ефективним впровадженням ключових антикорупційних реформ» [52]. Є кілька інструментів, які ЄС може використати для підтримки впровадження реформ, наприклад надання технічної чи фінансової допомоги новоствореним антикорупційним інституціям та забезпечення моніторингу сталого виконання вимог VLAP після надання Україні безвізового режиму.

Надзвичайно важливо, що безвізовий режим для України був затверджений та запроваджений, що зміцнило довіру громадян України до Європейського Союзу та посприяло подальшій ефективній адвокації та впровадженню ключових системних змін.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі запропоновано нове вирішення проблеми корупції. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі загальні висновки, які відображають вирішення завдань відповідно до поставленої мети:

- У ході дослідження корупції як соціального явища, було розкрито низку ознак для його виявлення, а також першочергові причини його появи. Причини корупції криються не тільки в самій Україні, а й у більшості країн, які перебувають у процесі модернізації, особливо в умовах переходу від централізованої економіки до ринкової. Також за результатами дослідження, було виявлено основний інструмент корупції – хабар, що є найпоширенішою формою корупційних актів, в тому числі і в Україні. Його використовують в широкому обсязі як центральні так і місцеві органи влади.
- Головною причиною боротьби з корупцією була виявлена потреба підтримувати цілісність державного управління та впевненість громадян у тому, що державне управління та політична система мають бути здатними керувати країною.
- Найбільш загальновизнаними досягненнями України по боротьбі з корупцією є забезпечення відкритого доступу до публічної інформації та залучення громадських активістів до прийняття державних рішень. Успіх створення нових антикорупційних інституцій неоднозначний: деякі з них майже повністю функціонують та незалежні, а інші стають жертвою політичного тиску. Генеральна прокуратура видається головним інституційним оплотом тих, хто намагається зірвати боротьбу з корупцією після Євромайдану. Їхній опір завершився боротьбою за введення нової системи електронного декларування майна державних службовців.
- Після визначення сучасного стану міжнародно-правового регулювання у сфері протидії корупції, можна з впевненістю сказати, що міжнародна община прикладає досить великих зусиль для боротьби з вище названим

явищем. Створена велика кількість урядових і неурядових організацій, що беруть участь у зусиллях місцевих органів влади та інших структур з подолання корупції.

- Було визначено, що 16 Ціль сталого розвитку країни повністю розкриває і підкреслює важливість боротьби з корупцією.
- В роботі було сформульовано п'ять факторів, що або викликають, або зменшують корупцію у країні. Та найголовнішим тезисом стало твердження про те, що верхівку корумпованих країн складають ті, у яких відбуваються різні форми збройних конфліктів. Тобто це означає, що мир в країні є основною і дуже важливою передумовою успішної боротьби з корупцією.

Не можна забувати, що корупція є чинником, який безпосередньо сприяє проникненню та поширенню глобальних загроз для нашої країни, зокрема міжнародного тероризму та екстремізму, наркобізнесу, нелегальної міграції. Корупція може стати реальною загрозою національній безпеці України, оскільки знижує ефективність економіки, засмоктує та затягує створені чесною працею громадян у «корупційну яму», збільшує бідність та соціальну нерівність, розширює розрив між суспільством і владою. У цей же час влада присвоює багатство, яке руйнує моральні основи суспільства та завдає шкоди позиції країни на світовій арені. Корупція – це зло, яке підриває основні цінності суспільства, діяльність держави і, зрештою, самої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1) Закон України “Про боротьбу з корупцією” // ВВР України
- 2) Кальман О. Г. Взаємозв’язок організованої злочинності та корупції у сфері економіки // Вісник Академії правових наук України.
- 3) Камлик М., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні. – К.: Знання
- 4) Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидія корупції в Україні за умов євроінтеграції: дис. д-ра юрид. наук -АА Приходько -2020
- 5) Волошенко А.В. Проблеми здійснення антикорупційних реформ у сучасній Україні та шляхи їх реалізації. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 8. С. 51 – 61.
- 6) Гвоздецький В. Д. Адміністративно-правові та організаційні засади запобігання та протидії корупції в Україні: 12.00.07 . В. Д. Гвоздецький. – К., 2018. С.587 .
- 7) Хмара О., Волошина А. Антикорупційна політика в Україні: доповідь від платформи громадянського суспільства: веб-сайт.
- 8) Прохоренко О. Прояви корупції загроза національній безпеці України . О. Прохоренко. Науковий вісник НАВСУ. 2019.
- 9) Авер’янов В. Законодавче регулювання державної служби у світлі завдань упередження та протидії корупції в Україні // Право України. – 2018. – № 5. – С. 29-36.
- 10) Алфьоров С. До питання відповідальності працівника ОВС для реалізації загального механізму протидії корупції в органах внутрішніх справ // Публічне право. – 2018. – № 3. – С. 59-64.
- 11) Бережной А. В. Удосконалення взаємодії органів внутрішніх справ з іншими суб’єктами боротьби з корупцією // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2019. – № 8. – Ч. 3. – С. 23-29.
- 12) Бихалов В. О. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2018. – № 1. – С. 78-83.

- 13) Білицький Б. М. Удосконалення взаємодії органів внутрішніх справ та громадських організацій у протидії корупції / Б. М. Білицький // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2017. – № 8. – Ч. 3. – С. 29-34.
- 14) Бусол О. Ю. Щодо корупційних проявів та стану боротьби з корупцією в органах внутрішніх справ України / О. Ю. Бусол // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2018. – № 2. – Ч. 2. – С. 241-251.
- 15) Васильєв Г. І. Корупція як складова інфраструктури організованої злочинності / Васильєв Г. І., Долженков О. Ф. // Міжнародний науковий збірник / за ред. А. І. Комарової, М. О. Потебенька, В. П. Пустовойтенка та ін. – К., Наук.-дослід. ін-ту «Проблеми людини», 2019. – Т. 22. – С. 63-66.
- 16) Ващенко С. В. Суб'єкт відповідальності за корупційні правопорушення в Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції» / С. В. Ващенко // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2018. – № 2. – С. 70-78.
- 17) Виявлення слідчими органів внутрішніх справ корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією : метод. рекомендації за матеріалами УМВС України в Дніпропетровській області. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. юрид. ін-т МВС України, 2018. – 36 с.
- 18) Гадойбоев С. А. Поняття та причини корупції серед особового складу органів внутрішніх справ України / С. А. Гадойбоев // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2019. – № 5. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2019. – С. 36-43.
- 19) Танзі В., Давуді Х. Корупція, державні інвестиції та зростання. Робочий документ МВФ 97/139. Вашингтон: Міжнародний валютний фонд – 1997
- 20) Танзі В, Давуді НР. Корупція, зростання та державні фінанси. Робочий документ МВФ. – 2000. – С. 1-27.
- 21) Гаращук В. Категоріально-правова характеристика корупції: визначення понять «корупційне правопорушення» та «корупційний злочин» // Вісник Академії правових наук України . – 2018. – № 3. – С. 254-265.

- 22) Гвоздецький В. Д. Проблеми рецесії антикорупційних механізмів розвинених країн у вітчизняну практику / В. Д. Гвоздецький // Міліція України. – 2020 . – № 1/2. – С. 21-24.
- 23) Смаржинська Б.К., Вей С.Й. Корупція та склад прямих іноземних інвестицій: докази на рівні фірм. Vol. 7969. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research – 2000
- 24) Дульський О. Інституційне забезпечення боротьби з корупцією // Вісник Академії управління МВС. – 2018 . – № 2. – С. 6-12.
- 25) Вей СЖ. Корупція в економічній трансформації та розвитку: жир чи пісок? Женева: Європейська економічна комісія ООН – 2001
- 26) Комісія ЄС. Звіт Комісії до Ради та Європейського парламенту – Антикорупційний звіт ЄС. - 2014
- 27) Дьомін І. А. Адміністративна відповідальність як засіб адміністративної діяльності міліції щодо запобігання та протидії корупції / І. А. Дьомін // Держава і право. – 2017. – № 47. – С. 301-304.
- 28) Жуков Р. Б. Співробітник органів внутрішніх справ як суб'єкт відповідальності за корупційні правопорушення / Р. Б. Жуков // Вісник Луганського держ. ун-ту внутрішніх справ. – 2019. – № 1. – С. 215-220.
- 29) Завгородній В. А. Поняття адміністративно-правового регулювання взаємодії органів внутрішніх справ та громадських організацій у протидії корупції / В. А. Завгородній // Науковий вісник Дніпропетровського юрид. ін-ту МВС України. – 2019. – № 2. – С. 130-138.
- 30) Шнайдер Ф., Бюн А. Тіньова економіка у високорозвинених країнах ОЕСР: які рушійні сили? - 2012 рік
- 31) Buehn A, Schneider F. Корупція та тіньова економіка: як нафта та оцет, як вода та вогонь? Міжнародне оподаткування та державні фінанси. - 2012 - 19(1):172-194
- 32) Стоїлькович З. Характер і логіка корупції. - 2010

- 33) os-Cerpeda RH, Lippoldt DC, Senft J. Доповнення до політики зміцнення прав інтелектуальної власності в країнах, що розвиваються (№ 104). OECD Publishing - 2010
- 34) Дреер А, Гассебнер М. Змащувати колеса? Вплив регулювання та корупції на вихід фірм. Громадський вибір. - 2013 – С. 155(3-4), С. 413-432
- 35) Зеленецький В. Корупція в Україні та організаційно-правові основи боротьби з нею / В. Зеленецький // Право України. – 2018. – № 4.–С. 13-18.
- 36) Камлик М. І. Корупція в Україні/М. І. Камлик.–К. : Знання, 2018.
- 37) Свенссон Дж. Вісім питань про корупцію. Журнал економічних перспектив. - 2005 – С.19-42
- 38) Блекберн К., Форг-Пуччіо Г.Ф. Чому в одних країнах корупція менш шкідлива, ніж в інших? Журнал економічної поведінки та організації. - 2009 - С. 797-810
- 39) Коррупция: мировой опыт успешной борьбы и реалии современной России // Інформаційний бюлетень. – 2016 . – № 1. – С. 96-131.
- 40) Костенко О. М. Про модернізацію протидії корупційній злочинності в Україні (концепція «активної юстиції» у протидії корупції) / О. М. Костенко // Правова держава. – 2019. – Вип. 21. – 2010. – С. 330-335.
- 41) Костенников М. В. Предупреждение и пресечение коррупции в системе государственной службы / Костенников М. В., Куракин А. В. – М. : Издательство Щит-М, 2018. – 214 с.
- 42) Лавренюк Ю. Ф. Роль і місце громадських організацій при розв’язанні проблем запобігання корупції у сфері місцевого самоврядування України / Ю. Ф. Лавренюк // Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. Серія економічна. – 2019. – № 2. – С. 93-101.
- 43) Лихачов С. Щодо протидії корупції як чиннику, що впливає на стан ефективності забезпечення громадської безпеки / Лихачов С. // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2018. – № 2. – С. 94-98.
- 44) Мельник М. І. Корупційні правопорушення: поняття та види / Мельник М. І. // Вісник Академії правових наук України. – 2018. – № 2. – С. 168-181.

- 45) Мельник М. І. Антикоруptionна діяльність в органах державної влади та її наукове забезпечення / Мельник М. І. // Право України. – 2019. – № 3. – С. 67-71.
- 46) Новіков М. Про антикорупційні заходи у сфері діяльності ОВС / М. Новіков // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2018. – № 2. – С. 140-146.
- 47) Brioschi SA. Кратка історія корупції – Від старого віку до наших днів. Загреб: Mate d.o.o. - 2003
- 48) Онищук О. О. Адміністративно-правові відносини у сфері запобігання та протидії корупції / О. О. Онищук // Держава і право. – 2017. – № 49. – С. 196- 199
- 49) Манзін М., Бавец К., Чурін С. Стійкість до корупційно-структурної моделі причин і наслідків. Журнал кримінального розслідування та кримінології/Любляна. - 2012 – С.4
- 50) Онищук О. О. Концептуальні засади запобігання та протидії корупції в Україні / О. О. Онищук // Адвокат. – 2019. – № 9. – С. 35-37.
- 51) Писаненко С. В. Запобігання та протидія корупції у контексті взаємодії органів охорони правопорядку з населенням / С. В. Писаненко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2018. – № 2. – Ч. 1. – С. 84-87.
- 52) Рекомендації зі спеціальної доповіді «Допомога ЄС Україні» Європейської Рахункової палати.
- 53) Протидія корупційній злочинності в Україні : навч. посіб. – Львів : ЛьвДУВС, 2019. – 308 с.